

Πανηγυρικός Λόγος για το Ολοκαύτωμα του Μέρωνα στις 2 Φεβρουαρίου 1867

Από τον Υποψ. Διδάκτορα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κρήτης κ.Χαράλαμπο Β.Αγγελάκη

Εκφωνήθηκε κατά την επέτειο στον Μέρωνα, στις 2-2-2025

Σεβαστοί πατέρες, Κύριε Υπουργέ, κε Αντιπεριφερειάρχη, Κοι Δήμαρχοι, κύριοι εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης και των σωμάτων ασφαλείας, αδέρφια μας Αδελιανοί, αγαπητοί χωριανοί.

Το χωριό μας κατά την περίοδο των Κρητικών Επαναστάσεων αποτέλεσε τεκμηριωμένα επαναστατικό κέντρο και αποτέλεσμα αυτού, ήταν να υποστεί καταστροφές από τους Τούρκους ουκ ολίγες φορές, καθώς και δύο ολοκαυτώματα, στα οποία αναφερόμαστε και τιμούμε συμβολικά την σημερινή ημέρα.

Ο Μέρωνας υπέστη το πρώτο ολοκαύτωμα τον Οκτώβριο του 1823. Αιτία της καταστροφής στάθηκε η στρατοπέδευση των αρχηγών των επαναστατών στον Μέρωνα, καθ' όλη την διάρκεια αυτής της πρώτης επαναστατικής περιόδου. Από τον Μέρωνα κινούν οι Αντ. Μελιδόνης, Στρ. Δεληγιαννάκης, Πολογεώργης κ.α. με σώμα και ανακαταλαμβάνουν το Αρκάδι φονεύοντας τους οχυρωμένους τούρκους και τον τρομερό γενίτσαρο Γετήμ Αλή το 1822, όπως αναφέρουν οι ιστορικές πηγές. Στον Μέρωνα, το Κλεισίδι και το Μοναστηράκι, βρίσκονται τα στρατόπεδα των επαναστατών, από όπου κινούν για την μεγάλη και νικηφόρα μάχη του Φουρφουρά τον Φεβρουάριο του 1822. Όπως μας πληροφορεί ο Εμμ.Βιβυλάκης, οι Τούρκοι μετά τη τραγική δολοφονία του Α. Μελιδόνη από τον Ρ.Βουρδουμπά στο Μοναστηράκι αναθάρρησαν και προχώρησαν μέσα στο Αμάρι, όπου συναντήθηκαν με τους Χριστιανούς «είς τον Σταυρόν, θέσιν πλησίον του χωρίου Μέρωνας, όπου συνεκροτήθη πεισματωδέστατη μάχη, ήτις διήρκεσεν από το πρωί μέχρι εσπέρας...». Οι χριστιανοί όμως τελικώς, καταπονημένοι και λιγότεροι νικήθηκαν και οπισθοχώρησαν. Το γεγονός έχει καταγραφεί και από τον Παύλο Βλαστό μετά από εξιστόρηση του αυτόπτη μάρτυρα κατοίκου του Μέρωνα Ιλαρίωνα Μοσχάκη και αναφέρει:

Τήν ημέρα τῆς Ἁγίας Πελαγιᾶς (8/10), ἀλησμόνιστη μέρα, 1823 ἤλθεν εἶδησι 'στό χωριό μας, τό Μέρωνα τοῦ Ἀμαριοῦ πῶς ὁ Χουσεῖν μπέης Ἀρβανίτης με 12.000 Τουρκιά ἐρχεται νά πατήση τήν ἐπαρχία μας, ὁ Ἀναγνώστης (Νικόλαος) Καλοειδᾶς ἐγέμισε μπαρουῖτι τό Ἴνικι του (μικρόν τηλεβόλον) διά νά ἀκούσουν τήν κανονιά οἱ ἐπαρχιώται νά ξεμυιγιστοῦν, ὅπως ἦτο πάντα συννενοημένοι, ἄμα ἀκούσουν τήν κανονιά ἀπό τό Μέρωνα τό κάτεχαν πῶς Τοῦρκοι ἐρχονται, καί ἐπιαναν τά γυναικόπαιδα τά βουνά τοῦ Ψηλορείτη καί τό Κέντρος, οἱ δέ ἄντρες τῶν ἀρμάτων τρέχανε εἰς τούς ὄχθρους. Ἐπαιξε τήν κανονιά, κ'ἔπειτα τό ἐκρυσσε 'στό μέρος του κ'ἔφυγε τρεχάτος ἀρματωμένος. Ὅσοι ἔφυγαν γρήγορα ὄθι τό Σμυλέ κ'ἔπροχώρησαν τό Χωρδάκι ἐσώθησαν, ὅσοι ἀργησαν μετά γυναικόπαιδα των τά βούγια καί ὠζά των ὡς ἔφταξαν 'στόν Ἅγιο Τίτο ἀποπάνω 'στό Νεύς Ἀμάρι τούς ἔφταξαν οἱ Τοῦρκοι καί τούς ἄντρες ἐσκότωσαν καί ἐσφαξαν τά δέ γυναικόπαιδα ἐπῆραν σκλάβους καί τά ὠζά ἔκαμαν πρέζα. 70 ψυχαίς ἐχάθησαν τότε μόνον ἀπό τό χωριό μας τό Μέρωνα, καί μεγάλο ξολοθρεμό ἐπαθε ἡ ἐπαρχία μας γιατί ἐχύθησαν οἱ Τοῦρκοι σάν γεράκια καί σάν ἀστραπή ξαφνικά εἰς ὅλα τά χωριά. Ἐκαψαν, ἐγδυσαν, ἐρήμωσαν ὅλα τά χωριά. Τά κακά καί οἱ σκοτωμοί καί σφαγαί δέν μπαίνουν στό κοντίλι!

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από τους ιστορικούς Ν. Ανδριώτη, Ηλ. Κολοβό στο βιβλίο τους «Όψεις της Επανάστασης του 1821 στην Κρήτη» όπου αναφέρουν ότι Οκτώβριο και Νοέμβριο μήνα του

1823, Ο Χουσεΐν πέρασε στο Αμάρι κατέστρεψε Βυζάρι, Φουρφουρά, Μπισταγή και Μέρωνα αιχμαλωτίζοντας γυναικόπαιδα.

Το 2^ο ολοκαύτωμα είχε ως αφορμή τη συμμετοχή των Μερωνιανών στην επανάσταση του 1866-69 και στα γεγονότα του Αρκαδίου. Για τα ονόματα τους, έχουμε σημαντικές αναφορές από τον Τιμόθεο Βενέρη στο μνημειώδες έργο «Το Αρκάδι διά των αιώνων» καθώς και άλλους ιστορικούς και ερευνητές. Στον Μέρωνα έφερε σύμφωνα με μαρτυρίες κι ο πυρπολητής Κωστής Γιαμπουδάκης, καταγόμενος από την πλευρά της μητέρας του από τον Μέρωνα, την οικογένεια του για ασφάλεια, πριν φύγει για το Αρκάδι. Από το αρχείο του Πάνου Κορωναίου, καταφέραμε να εντοπίσουμε και να αλιεύσουμε τα εξής σημαντικά αδημοσίευτα στοιχεία τα οποία τεκμηριώνουν τον ρόλο των Μερωνιανών ως πρωτοστάτες σε αυτήν την επανάσταση

1. Στις 31/10/1866, οι οπλαρχηγοί Αμαρίου εν απουσία για στρατολόγηση του αρχηγού Διογένη Μοσχοβίτη αποστέλλουν επιστολή από την Σχολή Ασωμάτων στον Συνταγματάρχη Κορωναίο όπου αναφέρουν
[..]«συνεφωνήσαμεν...να καταλάβωμεν αύριον την προσδιορισθείσαν δι'ήμάς θέσιν εις Καρίνας, περιμένοντας εκεί δευτέρας σας διαταγάς».
 Πρώτος υπογράφων μεταξύ των οπλαρχηγών είναι εδώ ο Νικόλαος Χατζή Μοσχονάς (οπλαρχηγός Μέρωνα) το οποίο υποδεικνύει, κατά την τότε συνήθεια ότι ήταν 2^{ος} τη τάξει οπλαρχηγός στην επαρχία μετά τον Αρχηγό Μοσχοβίτη.
2. Σε επιστολή ακόμα του Ηγουμένου Αρκαδίου Γαβριήλ Μαρινάκη στις 1/11/1866 ξανά προς τον Κορωναίο αναφέρεται:
«Σήμερον περί την μεσημβρίαν ελθών εις τους Ασωμάτους εξήτασα συμφώνως με τας χθεσινάς διαταγάς σας που και πόση είναι η σύναξης των στρατευμάτων της επαρχίας [...] κατά την εμή γνώμην δεν μένη άλλο μέσον του να συναχθή ο λαός παρά να στείλητε μια φρουρά από πεντήκοντα άνδρες και με την σύμπραξιν των καπεταναίων Νικολ.Καλομενόπουλου και Νικολαου Χατζή Μοσχονά οι οποίοι είναι οι μόνοι οι οποίοι κατάφεραν να συνάξουν κάποιους στρατιώτας τους, να συνάξουν τον λοιπόν λαόν.»

Τα γεγονότα που επακολούθησαν στο ηρωικό Αρκάδι είναι λίγο πολύ γνωστά και δεν θέλω να πλατιάσω.

Μία όμως από τις συνέπειες αυτών ήταν το 2^ο ολοκαύτωμα του Μέρωνα στις 2-2-1867 και παραθέτουμε εδώ την ιστορική μαρτυρία του αείμνηστου Παπά Κωστή Χαραλαμπάκη.

«Ιστορικά γεγονότα 2-2-1867 υπό Τουρκικού Στρατού κατά του Μέρωνος»

Αφορμή του Τουρκικού Στρατού να έλθη από το Αρκάδι να καταστρέψη τον Μέρωνα ήτο η παρουσία Μερωνιανών υπό τον Κορωναίον να κτυπήσουν τον Τουρκικό Στρατό της πολιορκίας Αρκαδίου 8-11-1866 ως μοι είπεν ο Ζαχαρίας Π. Καναβάς εκ Πειραιώς, Θεμιστοκλής Εμ. Σταυρουλάκης, Μιχαήλ Χ. Βαμιεδάκης και πολλοί άλλοι χωριανοί μας ήσαν εις το Αρκάδι. Και μετά την καταστροφήν του Αρκαδίου και τον φόνο πολλών ανδρών και γυναικών απεφάσισεν ο Δ/τής των Τουρκικών Στρατευμάτων με δυνάμεις Τακτικού Στρατού Κατωμεριτών Τούρκων μεταγωγικών μέσων γύρω 3 χιλιάδες να αναχωρήσουν εξ Αρκαδίου για

Μέρωνα.

Την 1 Φεβρουαρίου 1867 αφίχθησαν εις Μέρωνα βράδυ και κατεσκήνωσαν εις Ρέντα ρίψαντες βολές κανονιού ήτοι Κατοχής. Άμα τω ακούσματι του Κανονιού μετέβησαν οι τροφοδόται των Τουρκικών αρχών εδώ Μιχαήλ Ζερβός, Μιχαήλ Σημαντήρης, Μιχαήλ Βαμιεδάκης να ερωτήσουν τι συμβαίνει με το Κανόνι. Εις Τούρκος εμπιστευτικώς τους είπε αι γυναίκες σας να φύγουν και σεις όσοι ημπορείτε. Το πρωί 2-2-1867 εισήλθον εις Μέρωνα Στρατός και Μεταγωγικά και κατέλυσαν εις την Εκκλησίαν Αγίου Παντελεήμονα και ήρχισαν τας αρπαγάς ρουχισμού, τροφίμων και κάψιμον των οικιών του χωριού μας.

- 1) Θύμα μια θεία του Νικολάου Χ. Καλοειδά (όνομα Πιπινιά) έπεσαν πάνω της Τούρκοι μέχρι θανάτου της.
- 2) Θύμα Μαρία πρεσβυτέρα παπά Γιώργη (σ.σ Καλοειδά το γένος αυτής Ταταράκη) της πήραν τα χρυσαφικά της και ρουχισμό που πήγαινε να τα κρύψει.
- 3) Παύλος Καναβάς εφονεύθη μαχόμενος 1867. (σ.σ Τόπος Θανάτου Μέρωνας Γερακάριον Κρητικές Επαναστάσεις ΔΙΣ)
- 4) Ιωάννης Ν. Σημαντήρης κατεσφάγη 1867.
- 5) Εμμανουήλ Χ. Βαμιεδάκης κατεσφάγη 1867 (σ.σ Κρητικές Επαναστάσεις ΔΙΣ)
- 6) Κωνσταντίνος Χρ. Καλοειδάς κατεσφάγη 1867 (σ.σ του Χρήστου Κρητικές Επαναστάσεις ΔΙΣ)
- 7) Νικόλαος Δουλγεράκης εφονεύθη Πατσός 1867. (σ.σ Κρητικές Επαναστάσεις ΔΙΣ)
- 8) Γεώργιος Κατσούγκρης εσφάγη εδώ 1867. (σ.σ Κρητικές Επαναστάσεις ΔΙΣ)
- 9) Νικόλαος Σ. Σπυριδάκης, Τράχηλο Αγ. Βασιλείου 1867. (σ.σ του Σπυρίδωνος Κρητικές Επαναστάσεις ΔΙΣ)
- 10) Μιχαήλ Δ. Καναβάς εδώ 1867. (σ.σ 2-2-1867 Τόπος Θανάτου Μέρωνας Κρητικές Επαναστάσεις ΔΙΣ)
- 11) Γεώργιος Δ. Καναβάς, Μάχη Καλικράτη Σφακιών 1867. (σ.σ Τόπος Θανάτου Μέρωνας Γερακάριον Κρητικές Επαναστάσεις ΔΙΣ)
- 11) Ιωάννης Μ. Σημαντήρης, Πατσό 1867.
- 12) Στυλιανός Εμ. Σημαντήρης 1867.
- 13) Γεώργιος Γαργερός γύρου χωρίου 1867.
- 14) Αντώνιος Αγγελάκης γύρου χωρίου 1867.
- 15) Κωνσταντίνος Χαραλαμπάκης γέρων τον βρήκαν σπίτι του, του πήραν τα ενδύματα τον κτύπησαν και πέθανε.

Εβεθήλωσαν τις Εκκλησίες μας, στον Άγιο Παντελεήμονα έβαλαν φωτιά στην κολώνα για να πέσει, της Παναγίας φαίνονται ακόμα αι βεθελώσεις των εικόνων της Εκκλησίας. Τα τρία χρόνια επαναστάσεως υπέφεραν πείνα, δίψα, γυμνότητα οι κάτοικοι μετά την καταστροφή του Μέρωνος ετράβηξαν για Γερακάρι και τους εκτύπησαν εις τον κατήφορον Ελεών οι Μερωνιανοί με πολλά θύματα Τουρκικά. Ας είναι αιωνία η Μνήμη αυτών. Οι Τούρκοι οίτινες εκακοποίησαν τας εικόνας μας έπαθον, απέθανον, ετάφησαν εκεί ακριβώς που είναι η αποθήκη (σ.σ σημερινό κτίριο Πολιτιστικού Συλλόγου Μέρωνα, πρώην Συνεταιρισμός).

Την παραπάνω εξιστόρηση του Παπά Χαραλαμπάκη επιβεβαιώνει η επιστολή του Μανιάτη οπλαρχηγού Πετροπουλάκη 3 Φεβρουαρίου 1867 που δημοσιεύεται στην εφημερίδα Ελλάς 25 Φεβρουαρίου 1867 (εκδότης Διονύσης Κορομηλάς)

Εν χωρίο Καλή Συκή 3 Φεβρουαρίου 1867

«Την 1^η του τρέχοντος μηνός, πληροφορηθέντες ότι ο εχθρός επήρχετο καθ'ημών, και ότι κατέκαυσε το χωρίον Μέρωνα, τραγικά κακουργήματα διαπράξας και παν το πρόστυχον, καταληλατήσας κατέβημεν προς συνάντησιν αυτού. Αλλ'ούτος πλησιάσας το χωρίον Γερακάρι, μετά 3.000 τακτικού στρατού και εντόπιων Οθωμανών, προσεβλήθη το πρώτον υπό του ανδρείου Κρητός οπλαρχηγού Γ. Ρωμάνου και μετ'ολίγον καταφθάσαντας και ημείς, η μάχη κατέστη γενική. Η δύναμις ημών απαρτίζετο από 300 εθελοντάς και 350 Κρήτας υπό τους οπλαρχηγούς Γ. Ρωμάνον, Γ. Δασκαλάκη, Γ. Ξετρύπην, Διογένη και Αντ. Δασκαλάκην. Εκ των ημετέρων εφονεύθησαν και επληγώθησαν 7 ο εν ελαφρώς μεταξύ αυτών ο Γ. Ρωμανός. Εκ του εχθρού εφονεύθησαν εκτός των πληγωθέντων υπέρ των 100.»

Αλλά και μετά την καταστροφή του Αρκαδίου και την πυρπόληση του Μέρωνα το 1867, το ηθικό δεν κάμπτεται αφού στον Μέρωνα δίνουν τον Απρίλιο του 1868 ραντεβού εκ νέου οι οπλαρχηγοί για να κινήσουν για την μεγάλη μάχη του Βρύσινα, όπου εκεί έπεσε ο αρχηγός Μοσχοβίτης από φίλια πυρά, όπως διασώζει ο μεγάλος λαογράφος Παύλος Βλαστός στα Ιστορικά Άσματα του:

[...] *« Ο Διογένης έγραψε σ'ούλη την επαρχία να συναχθούν στον Μέρωνα να κάμουν εκστρατεία,..»*

[...] *«στον Μέρωνα συνάζονται, ούλοι οι αμαριώτες και περιμένουν συδρομή απ τσ' αγιοβασιλιώτες...»*.

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε δε να αναφέρουμε ότι στην επανάσταση του 1876-78, ο Μέρωνας αποτελεί προσωρινή έδρα της επαναστατικής επιτροπής ενώ γραμματέας της διετέλεσε και ο Μερωνιανός Ιερέας Μιχάλης Σημαντήρης, τον οποίο ο γιατρός, αγωνιστής και βουλευτής από τον Φουρφουρά Γεώρ. Ανδρεδάκης τον χαρακτηρίζει λόγιο και ιστορικό των πολεμικών γεγονότων της περιόδου, γεγονός που μας γεμίζει ευθύνη ώστε να ανευρευθή το ιστορικό προσωπικό του αρχείο, το οποίο και αναζητούμε.

Τέλος ο Ανδρεδάκης αναρωτιέται στα Ιστορικά του Σημειώματα το 1926:[...] *«ουδείς αναφέρεται στους αγώνες των Αμαριωτών για την ελευθερία με την ίδια θέρμη όπως για άλλες επαρχίες [...] Ωσαυτως του ηρωικού χωριού Μέρωνος ένθα και ήδρευον πολλάκις τα αρχηγεία εκ των πολλών εκείθεν ανδραγαθησάντων ουδείς αναφέρεται, όπως ο Καπετάν Γαργερός, από την ιστορική οικογένεια των Τζαγκαρόλων[...]*»

Τα γεγονότα αυτά όπως έφτασαν στις μέρες μας από τις αφηγήσεις των γεροντότερων και μέσα από την ιστορική έρευνα, τιμούμε σήμερα. Ας αποτελέσουν φωτεινό παράδειγμα για τις νεότερες γενιές κι ας διδάξουν ότι ο αγώνας για την ελευθερία, την δημοκρατία και τα ιδανικά είναι αέναος.

Τιμή και δόξα στους ήρωες και τις ηρωίδες μας, ας είναι αιωνία τους η μνήμη